

Розділ 2. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ ТА ГАЛУЗЕЙ ГОСПОДАРЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Лендел М.А., Готько Н.М.

ВПЛИВ СТРУКТУРНИХ ЗМІН І НОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АПК РЕГІОНУ НА ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ СЕЛА

У статті розкрито особливості структурних змін і форм господарювання в агропромисловому комплексі Закарпатської області і їх вплив на використання соціальних ресурсів села. Наголошено на необхідності державної бюджетної підтримки аграрного виробництва різноукладних суб'єктів господарювання. Матеріал викладено на основі соціологічного опитування керівників фермерських господарств.

Ключові слова: структурні зміни, нові форми господарювання, соціологічне опитування, державна бюджетна підтримка.

I. Вступ. Сільське господарство займає провідне місце в економіці Закарпатської області. У ньому створюється 15,9 % валової доданої вартості. У сільськогосподарських підприємствах зайнято 2 % працюючих. В особистих підсобних господарствах – задіяні близько третини економічно активного населення. Закарпаття є одним із регіонів України, в якому переважає сільське населення 62,9 % при 31,9 % у середньому в Україні. З набуттям чинності у грудні 1999 року Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” зазнали змін організаційні й економічні принципи ведення сільського господарства. Змінилося співвідношення площі сільськогосподарських угідь на користь господарств населення, розмір землеволодіння яких на сьогодні у 11,3 рази більший, ніж агроформувань. Позитивні результати у розвитку галузі відбулися саме завдяки господарствам населення, які на сьогодні виробляють 95,6 % валової продукції. Важливий крок зроблено у формуванні нової організаційної

структури аграрного сектора – сільськогосподарського підприємництва на засадах приватної власності на землю та інші засоби виробництва.

Ведення аграрного виробництва в області має свою специфіку і особливості. Вони полягають у тому, що регіон є малоземельним. Область характеризується вертикальною зональністю: тут наявні низинна, передгірська і гірська підзони. Дві третини території області – гориста місцевість. Все це знижує можливості нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Землеробство у гірській підзоні не має істотної перспективи розвитку. Пояснюється це не лише суворими погодними умовами, низькою родючістю ґрунтів, а й обмеженістю орних земель.

Проблеми аграрного господарювання, реалізація трансформаційних змін у розвитку аграрного сектора областей Українських Карпат знайшли відображення в дослідженнях науковців І.Ф. Баланюка, А.В. Бальян, В.Г. Галанця, Ю.Е. Губені, Г.Д. Гуцуляка, П.С. Березівського, В.В. Липчука, Р.І. Михасюка, С.М. Онисько та ін. Однак, проблеми функціонування аграрних суб'єктів господарювання в умовах ринкових трансформацій потребують подальших досліджень.

II. Постановка завдання. Внаслідок реструктуризації сільськогосподарських підприємств, утвердження засад приватної власності в аграрній сфері країни, докорінно змінюються внутрішньогосподарські економічні відносини з урахуванням нових майнових і земельних відносин. Постає потреба забезпечення узгодженості між приватною власністю і різноукладними формами організації аграрного виробництва. Основним завданням дослідження є з'ясування впливу но-

вих форм господарювання на використання соціальних ресурсів села регіону.

III. Результати. Нині сільськогосподарським виробництвом у Закарпатті займаються 1640 агроформувань, з яких 88 – великі товаровиробники. Здійснюють свою діяльність 1457 фермерських господарств. На них припадає 2,6% сільськогосподарських угідь та виробляється 1,4% валової продукції сільськогосподарства. Характерною особливістю є те, що в сільській місцевості області успішно функціонують 298,2 тис. особистих селянських господарств. Отже, у загальному процесі якісних змін суспільства, у забезпеченні країни продуктами харчування важливе місце належить особистим селянським і фермерським господарствам.

Економічні наслідки аграрної, в т.ч. земельної реформи в регіоні яскраво відображують

результати господарської діяльності. Загальною тенденцією діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання є зменшення ними виробництва валової продукції і нарощування виробництва в особистих селянських господарствах (табл. 1).

- на фоні регіону Карпат України (1990 р.) виділялись агроформування Чернівецької та Львівської областей, які виробляли відповідно 59,2 та 50,8% продукції;

- починаючи з наступних років питома частка сільськогосподарських підприємств у виробництві валової продукції суттєво зменшилась. Зокрема, у 2000 р. частка виробленої валової продукції аграрними підприємствами регіону Українських Карпат склала 9,6%, а України – 34,0%. Найменша частка у виробництві продукції припадала на сільськогоспо-

Таблиця 1

Виробництво валової продукції сільськогосподарства [1, 140]

(у порівнянних цінах 2005 р., млн. грн.)

Категорії господарств, регіон	Роки					
	1990	2000	2004	2005	2006	2006 до 1990,%
Всі категорії господарств						
Закарпатська	2362,7	1834,4	2123,7	2103,1	2096,2	88,7
Івано-Франківська	3112,5	2274,7	2419,0	2403,7	2462,4	79,1
Львівська	5912,0	3958,0	4126,0	4058,0	4265,0	72,1
Чернівецька	2642,0	1662,0	1840,0	1863,0	1882,0	71,2
Разом по регіону	14029,2	9729,1	10508,7	10427,8	10705,6	76,3
Довідково: Україна	145875,0	77889,0	92531,0	92586,0	94895,0	65,0
Сільськогосподарські підприємства						
Закарпатська	1012,5	99,0	124,8	95,2	92,4	9,1
Івано-Франківська	1427,1	196,1	202,2	243,1	327,7	23,0
Львівська	3001,1	365,3	370,4	422,1	550,9	18,3
Чернівецька	1564,1	273,7	243,5	229,6	244,7	15,6
Разом по регіону	7004,8	934,1	940,9	990,0	1215,7	17,3
Довідково: Україна	101299,0	26478,0	32914,0	33802,4	37008,2	36,5
Особисті селянські господарства						
Закарпатська	1350,2	1735,4	1998,9	2007,9	2003,9	148,4
Івано-Франківська	1685,9	2078,6	2216,8	2160,6	2134,7	126,6
Львівська	2910,5	3592,4	3756,0	3635,6	3713,8	107,0
Чернівецька	1077,3	1388,4	1596,5	1633,8	1637,3	152,0
Разом по регіону	7023,9	8794,8	9568,2	9437,9	9480,7	135,1
Довідково: Україна	44575,8	51411,4	59616,7	58783,2	57886,4	129,9
Питома частка особистих селянських господарств у виробництві валової продукції, %						
Закарпатська	57,2	94,6	94,1	95,5	95,6	X
Івано-Франківська	54,2	91,4	91,6	89,9	86,7	X
Львівська	49,2	90,8	91,0	89,6	87,1	X
Чернівецька	40,8	83,5	86,8	87,7	87,0	X
Разом по регіону	49,9	90,4	91,0	90,5	88,6	X
Довідково: Україна	30,5	66,0	64,4	63,5	61,0	X

дарські підприємства Закарпатської (5,4%) та Івано-Франківської областей (8,6%);

• така ж тенденція притаманна і для наступних років. Зокрема, у 2006 р. сільськогосподарські підприємства регіону виробили лише 11,4%, а України – 39,0% валової продукції від усіх категорій господарств. Найменша питома частка її виробництва припадає на агроформування Закарпатської області (4,4 з 11,4% по регіону).

У процесі соціологічного обстеження (за організаційного забезпечення авторів), опитано 69 керівників фермерських господарств, або 14,6% від господарств, які представляють офіційну звітність в органи статистики у Закарпатській області.

Аналіз даних опитування свідчить, що внаслідок реформування колективних сільськогосподарських підприємств значна частина спеціалістів і працівників аграрного виробництва були звільнені з роботи. По-друге, на виконання Постанови Верховної Ради України “Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі” (березень 1992 р.) в процесі роздержавлення, перерозподілу і приватизації земель майже кожен сільський житель отримав близько 1 га землі. Відповідно до Указів Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” (листопад 1994 р.) та “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” (серпень 1995 р.) кожен працівник колективного сільськогосподарського підприємства отримав відповідний майновий та земельний пай. Одержання земельних наділів в натурі, утвердження права на земельну частку (пай) в частині володіння, розпорядження і використання, сприяли кількісному зростанню фермерських господарств у регіоні. Їх кількість у 1996 р. зросла до 1178 одиниць, що на 508 господарств, або на 43,1%, більше проти показника 1994 р.

Розвитку фермерства сприяли менталітет і працелюбність закарпатського селянина, існуючі традиції господарського ставлення до землі. На запитання “Які мотиви спонукали Вас стати фермером?” 56,5% респондентів назвали – бажання мати власну справу і стати

землевласником. 34,8% зазначили мету – необхідність збільшення доходів сім’ї за рахунок фермерського господарювання. Кожен п’ятий з опитаних мотивом назвав – необхідність зміни місця роботи і безробіття.

Слід додати, що на початок зародження фермерського руху в країні, найбільш активно створювалися фермерські господарства саме в областях Українських Карпат. Наприклад, на 1 січня 1992 р. у Закарпатській області функціонувало 135 фермерських господарств з 2098 в Україні, або 6,4% [2, 6]. На кінець 1995 р. в чотирьох областях Українських Карпат функціонувало 3569 фермерських господарств, або 10,3% від усіх господарств України [3, 267].

Проведене соціологічне опитування респондентів у 2007 р. в Закарпатській області підтвердило, що соціальна база реформ на селі складається з представників різних категорій сільського населення, які маючи сформовані раніше, або отримані в процесі реформ соціальні якості, підтримують реформаторські зусилля уряду країни. За даними опитування 55,1% керівників фермерських господарств області мають середню спеціальну, незакінчену вищу та вищу освіту, 14,5% – загальну середню і професійно-технічну освіту. Серед фермерів 44,9% мають фахову освіту (економісти – 15,9%, агрономи – 11,6, зоотехніки і ветеринари – 11,6, інженери – 5,8%). Отже, в період реформування аграрних підприємств значна частина спеціалістів-аграрників очолили новостворені фермерські господарства.

Характерно, що з числа опитаних респондентів у 2007 р. 58% основним місцем роботи вважають фермерське господарювання, а 10,1 % паралельно займаються торгівлею, 8,7% – частково працюють у державному секторі, 5,8% – додатково зайняті у промисловості. Вищевикладене свідчить про незавершеність формування і становлення фермерських господарств. Результати дослідження свідчать, що причиною такого стану є неспроможність задовольнити потреби сім’ї доходами від фермерського господарювання. Лише кожен п’ятий заявив, що дохід є достатнім для проживання сім’ї, а 43,5% вважають, що за рахунок фермерства грошових коштів недостатньо. Для задоволення матеріальних потреб

сім'ї 42,0% господарств окрім фермерства займаються роботою на стороні: здебільшого надають послуги односельчанам власною технікою в обробітку земельних наділів і земельних паїв – 24,6%; займаються ремонтом техніки – 2,7% фермерів. Майже половина керівників фермерських господарств (47,8%) займаються реалізацією виробленої сільськогосподарської продукції, 18,3% опитаних мають власні сімейні торгові заклади.

У процесі проведеного соціологічного опитування керівникам фермерських господарств було задано питання “Як Ви оцінюєте свій соціальний статус?”, на яке отримано наступні відповіді: фермер – 14,5%, фермер-підприємець – 23,2%, селянин-одноосібник – 29,0%, селянин-заможний – 8,7%, селянин-кооператор – 1,4%, пенсіонер (працюю в аграрній сфері) – 4,3%, вагаюся відповісти – 18,8%.

Наукові дослідження підтверджують, що сучасне фермерство як соціальна інституція ще не повністю сформоване. Соціальна самосвідомість наших респондентів в цілому виокремилася з колгоспно-радгоспного менталітету. Хоча 14,5% респондентів належать до вікового відрізка 26-35 років, 20,3% – 36-45 років, 33,3% – 46-55 років, 15,9% – старше 55 років, тобто переважній більшості з них прийшлося пропрацювати в колгоспно-радгоспній системі, однак вони вирішили взяти на себе відповідальність за фермерське господарювання в нелегкий період політичного і економічного становлення державності України.

У відповідях респондентів відображена невідповідність поняття сучасного селянина-господарника соціальному статусу фермерства. Виключно фермерами вважають себе лише 14,5%, а фермерами-підприємцями – 23,3%, більше ніж четверта частина сільських господарів рахують себе селянами-одноосібниками. До того ж, лише 8,7% фермерів віднесли себе до заможних селян.

Характерно, що на запитання “Що Ви та члени вашої сім'ї робите для покращення рівня життя?” 59,4% респондентів відмітили зростання зусиль щодо розширення особистого підсобного господарства і реалізації лишків виробленої сільськогосподарської продукції, що сприяє поповненню сімейного бюджету.

Слід відмітити, що дві третини керівників фермерських господарств і членів їх сімей (75,4%) мають у своєму розпорядженні присадибні земельні ділянки, 60,9% з яких більше одного гектара, де вирощують в основному картоплю та овочі. 71,0% фермерів утримують велику рогату худобу, 84,1% – свиней, майже 70,0% дорослу птицю, кожен п'ятий розводить кролів.

Соціологічне опитування свідчить про трудову зайнятість селян повний світловий день. Кожен третій з опитаних фермерів заявив про інтенсивність щоденних трудових навантажень, оскільки вимушені додатково працювати за основним місцем роботи в особистому підсобному господарстві, а 20,3%, крім основної роботи, займаються комерцією і торгівлею різними товарами. Поширеним заняттям (34,8%) серед членів сімей фермерів, зокрема у гірській місцевості, є збір і заготівля “дарів природи” – дикоростучих плодів і лікарських трав, 7,2% займаються “зеленим туризмом”, приймають відпочиваючих, а 8,7% опитаних додатково працюють у сезонних бригадах, зокрема на будівництві житлових будинків і надвірних споруд.

Особливістю виробничого процесу у фермерських господарствах Закарпаття є надлишок трудових ресурсів при відносно низькому рівні механізації. 81,2% з опитаних фермерів мають власний трактор, 65,2% – сівалку. Проте, лише 18,8% мають у власному господарстві причіпні знаряддя для передпосівного обробітку ґрунту і догляду за просапними культурами. У розрахунку на 100 фермерських господарств приходиться в середньому чотири агрегати для внесення агрохімікатів, 16 вантажних автомобілів та 6 комбайнів. Вкрай низьким є коефіцієнт забезпеченості сільськогосподарського виробництва спеціальною технікою, зокрема зерновими комбайнами. У 2006 р. в області господарства усіх категорій вирощували зернові колосові на площі 46,7 тис. га. У розрахунку на 1 комбайн площа навантаження зернових в середньому складає 113 га, а в фермерських господарствах – 70,5 га. Враховуючи складність збирання зернових та зношеність техніки, дане навантаження значно більше за норму. Зволікання із збиранням зернових колосових призводить

до значних втрат урожаю і витрат на виробництво зерна.

Існує проблема технічної оснащеності, що є однією з основних у становленні та поширенні фермерства. Враховуючи, що сезонне використання комбайнів і спеціальної техніки є специфічною обставиною, яка впливає на ефективність їх експлуатації, доцільним є сприяння держави в організації на селі обслуговуючих механізованих станцій на основі кооперації, прокату і оренди фермерами техніки.

Незважаючи на певне становлення господарської діяльності фермерських господарств регіону, ресурсний потенціал останніх є недостатнім для ефективного функціонування. Порівняльні показники основних складових ресурсного потенціалу фермерських господарств України, в тому числі областей Українських Карпат, подано в *табл. 2*.

За аналізований період кількість фермерських господарств в Україні зросла на 8,7 тис. одиниць. Проте, в Івано-Франківській області за шестирічний період кількість фермерських господарств зменшилася на 90 одиниць. В областях Українських Карпат низький середній показник сільськогосподарських угідь в розрахунку на одне господарство. Якщо по Україні кожне фермерське господарство має у своєму використанні 92,1 га сільськогосподарських угідь (2006 р.), то у Закарпатській – лише 8 га, у Чернівецькій – 21,7 га, Івано-Франківській – 38,3 га, у Львівській – 46,2 га. Низькою є частка сільськогосподарських угідь, наданих фермерським господарствам у загальній площі угідь в областях.

Як засвідчують дані таблиці, фермерські господарства в недостатній кількості забезпечені сільськогосподарською технікою, що негативно впливає на продуктивність праці та використання трудових ресурсів.

Порівняльний аналіз свідчить про одновекторність у господарській діяльності фермерів. В основному господарства займаються вирощуванням рослинницької продукції. Відповідно незначні площі земель зайняті під кормовими культурами. На даний час ресурсний потенціал фермерських господарств незбалансований в напрямку поєднання необхідних за якістю трудових, земельних та матеріальних

ресурсів. У фермерських господарствах регіону Карпат має місце низька землезабезпеченість та слабка забезпеченість матеріальними ресурсами. Поряд з тим у названих господарствах є достатня наявність робочої сили відповідного професійно-кваліфікаційного рівня. Однак, через низку причин трудовий потенціал господарств не реалізований.

Майже в усіх областях регіону чисельність працюючих в одному фермерському господарстві складає від двох до чотирьох осіб. В основному у господарствах зайняті члени родини фермера. У перспективі із зростанням технічної оснащеності виробництва, вдосконаленням організації виробничих процесів відбуватиметься вивільнення працівників фермерських господарств. Знову постане проблема зайнятості сільського населення.

Враховуючи, що фермерство – це форма підприємництва, яка передбачає найм робочої сили, трудовий потенціал господарств може зростати внаслідок розширення земельних наділів та наявності матеріальних ресурсів. Оскільки на даному етапі на селі ще не завершена земельна реформа, відбувається становлення нових форм господарювання, форм власності, формуються напрямки спеціалізації фермерських господарств, трудовий потенціал села у повній мірі ще не задіяний. Вирішення згаданих проблем потребує прийняття нових відповідних законодавчих актів щодо активізації функціонування фермерських господарств.

На основі аналізу динамічних процесів формування фермерських господарств Закарпатської області в територіальному вимірі дає можливість зробити висновки. Найбільша їх кількість сконцентрована в чотирьох районах низинної підзони. Фермерські господарства низинної підзони господарюють на 5% всіх сільськогосподарських угідь, у передгірній – 1,7%, у гірській – на 0,3%. На кожне фермерське господарство низинної підзони припадає 8,2 гектари, в передгірній – 10,6, в гірській – 2,3 га сільськогосподарських угідь. Виняток становлять фермерські господарства Хустського району, на кожне з яких припадає 24,6 га.

Малі земельні наділи, які є у володінні фермерів області не дають змогу забезпечувати

Таблиця 2

Показники основних складових ресурсного потенціалу фермерських господарств
[4, 217, 218], [5, 64-65], [6, 321-324] (на кінець року)

Показники	Україна		Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Чернівецька	
	2000 р	2006 р	2000 р	2006 р	2000 р	2006 р	2000 р	2006 р	2000 р	2006 р
	Кількість фермерських господарств, одиниць	34428	43150	1454	1468	632	542	1164	1258	626
Площа сільськогосподарських угідь, в тому числі ріллі, га	2157,7 1994,0	3972,8 3814,9	11,2 10,2	11,6 10,3	22,1 19,7	20,8 17,9	52,1 43,1	58,1 51,3	7,7 7,0	16,5 15,5
Припадає сільськогосподарських угідь в середньому на одне господарство, в тому числі ріллі, га	62,7 57,9	92,1 88,4	7,7 7,0	8,0 6,9	35,0 31,2	38,3 34,9	44,7 36,9	46,2 40,8	12,3 11,2	21,7 19,8
Частка сільськогосподарських угідь фермерських господарств, у загальній площі по області, %	5,6	10,8	2,6	2,9	4,2	3,3	4,6	4,6	1,7	3,7
Чисельність працюючих в фермерських господарствах, всього осіб в т.ч. жінок	141474 49451	132031 43475	2540 1169	2475 1080	2740* 1063*	2088 826	5253 1893	3725 1278	1727* 755*	1671 471
Навчальність с/г техніки: - трактори - зернозбиральні комбайни - сівалки	22118 4585 9982	31560 8120 15531	293 17 71	1118 122 302	496 115 148	437 147 181	1080 291 198	1041* 315* 411*	268 23 93	350 37 93

* 2005 р.

економічну ефективність господарювання. На обмежених земельних площах відсутня можливість комплексного застосування високопродуктивних тракторів та інших сільськогосподарських машин. Формувати економічну систему машин для невеликого за розмірами фермерського господарства в сучасних умовах не доцільно і не вигідно. Також, згідно даних опитування 71,0% фермерів вирощують озимі зернові, майже така ж кількість – кукурудзу на зерно, 84,1% – культивують картоплю. Враховуючи, що зовсім незначна частина фермерських господарств вирощує кормові культури (конюшину і люцерну), застосувати науково обгрунтовані польові сівозміни фермери не мають змоги.

Важливою в аграрному виробництві є державна підтримка виробництва і, зокрема, через цільове бюджетне фінансування. Найбільшу питому частку в загальному обсязі бюджетних коштів за п'ять останніх років становить: бюджетна дотація тваринництва, а також підтримка виробництва продукції рослинництва (31,9%), закладання і догляд за молодими садами, виноградниками і ягідниками (25,2%), здешевлення кредитів комерційних банків (12,9%).

Привертає увагу стаття “Державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників”, де за аналізований період освоєно майже 6,5 млн. грн. бюджетних коштів, або 7,7% від загальної суми. Для Закарпатської області важливим є виділення коштів на відновлення виноградників і ягідників. За п'ять останніх років, у галузях садівництва та виноградарства області, зокрема на закладання і догляд за молодими садами, виноградниками і ягідниками, освоєно 21,2 млн. грн. державних коштів, або 25,2% всіх капіталовкладень.

Важливою складовою підтримки розвитку АПК є функціонування фонду підтримки сільськогосподарських підприємств, що знаходяться у складних кліматичних умовах. Проте, області виділено незначні бюджетні кошти (2,6%), в той час як половина агроформувань знаходяться в гірській та передгірній підзонах. Однак, із 617,0 тис. грн. державних коштів, виділених згаданим підприємствам у 2007 р., 392,0 тис. грн., або 63,5% не викори-

стано за призначенням. Ще менший відсоток бюджетних коштів спрямовано на часткову компенсацію вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва (1,3%) та на часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки (2,6%, або 2,17 тис. грн.).

Аналіз освоєння бюджетних коштів, виділених Закарпатській області на розвиток сільського господарства та індивідуального будівництва у 2007 р. свідчить про нарощування державного фінансування. За останні п'ять років сума виділених коштів збільшилася майже у 15 разів, а у 2007 р. проти попереднього року сума виділених коштів склала 84,1 млн. грн., або зросла у двічі.

Разом з тим, у використанні бюджетних коштів аграрними підприємствами області є ряд упущень. Зокрема, з виділених у 2007 р. коштів станом на 5 грудня залишилися неосвоєними кошти на суму 7,8 млн. грн., або 9,3% від виділеної суми. Поглиблений аналіз, здійснений в процесі дослідження свідчить, що недоосвоєно кошти за статтями бюджетної тваринницької дотації та державної підтримки виробництва продукції рослинництва на суму понад 2,2 млн. грн. Значні дотаційні суми (1,7 млн. грн., або 79,3%) неотримані в рахунок часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки та здешевлення кредитів комерційних банків (понад 3,0 млн. грн., або 28,0%).

Проведені дослідження окреслюють причини такого стану. Аграрні підприємства області у 2007 р. не освоїли дотаційні державні кошти у зв'язку із зменшенням виробництва запланованого обсягу продовольчої продукції, зокрема продукції рослинництва. Зменшили господарства і видатки на придбання складної сільськогосподарської техніки та оформлення кредитів комерційних банків.

Отже, тут наяву видно роль цільового бюджетного фінансування, з метою стимулювання державою аграрного виробництва, налагодження відповідного стимулювання товаровиробників, і зокрема особистих селянських господарств. Якщо врахувати, що нині в структурі валової продукції частка приватного сектору області становить 95,6%, цільове фінансове стимулювання нарощування виробницт-

ва продовольства безумовно дасть відповідні результати.

Нині з боку комерційних банків кредитне фінансування сільськогосподарських виробників незначне. За даними опитування лише 10,1% фермерів за останні 2 роки отримали кредити за рахунок держави і 11,6% – скористалися кредитами комерційних банків, а 78,3% з опитаних не отримували жодних кредитів.

IV. Висновки. Соціологічне дослідження проблем становлення фермерського господарювання в Закарпатті підтвердило, що формування, становлення і розвиток фермерських господарств являє собою об'єктивний процес, який здійснюється за взаємодії соціальних, організаційно-економічних, природних, техніко-технологічних, екологічних та інших факторів. В політико-економічному визначенні фермер-орендар, або власник землі, який веде на ній господарство головним чином за допомогою найманої праці. Нині фермерські господарства вже стали однією з визнаних і рівноправних форм різноукладного господарювання на селі на основі приватної власності. Однак, як засвідчує практика, становлення фермерських господарств процес складний і тривалий, а питання забезпечення їх функціонування на перспективу відносяться до числа складних проблем аграрної економіки і розвитку сільських територій.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства фермерське господарство може стати ефективним і конкурентоздатним на ринку лише за умов наявності відповідного земельного і матеріально-ресурсного потенціалу, достатньо високого інтелектуального потенціалу його керівника, який володіє необхідними знаннями в галузях агрономії, зоотехнії і аграрної економіки, експлуатації техніки, організації праці і виробництва. Крім того, важливе значення мають наявність соціальної інфраструктури, соціальні умови життя селянина, його житло, ментальність, прагнення і здатність до продуктивної праці.

Нові умови ринкового господарювання, утвердження різноукладності на селі вимагають нових підходів до оцінки сучасного стану фермерства і окреслення перспектив його розвитку. Потребують невідкладної уваги з боку владних і управлінських структур завдан-

ня переорієнтації фермерських господарств на потреби споживача, розширення товарності господарюючих суб'єктів, формування здорового конкурентного середовища в аграрному виробництві. Особливої значимості набуває вирішення питань поглиблення спеціалізації господарств, їх оптимальних розмірів, організації ринків збуту і переробки виробленої продукції, доведення її до споживача, розвитку інтеграційних зв'язків, забезпечення раціонального використання ресурсів праці і капіталу у фермерських господарствах з врахуванням подальших перспектив розвитку сільських територій.

Наукові дослідження свідчать, що подальший розвиток неможливий без вирішення проблем покращення матеріально-технічного забезпечення та агросервісного обслуговування фермерських господарств. Доцільним є створення фермерських кооперативів з спільного використання технічних засобів. Реалізація потреб фермерів у використанні техніки можлива двома етапами: перший – це створення товариства на основі нотаріально засвідченого договору без статусу юридичної особи, коли певна частка технічних засобів є спільною власністю, а при потребі може залучатися наймана робоча сила, другий – використання спільно придбаних технічних засобів, найманої робочої сили, створення юридичної особи, з обов'язковою організацією сервісного обслуговування фермерських господарств. Останній задум можна втілити лише за умов виділення і освоєння відповідних грошово-кредитних державних коштів або кредитів комерційних банків.

1. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Видавництво "Консультант", 2007. – 552 с.

2. Онисько С.М., Липчук В.В., Березівський П.С., Вороний І.В. Регіональні особливості становлення і розвитку фермерства. – Львів: Українські технології, 2001. – 172 с.

3. Сільське господарство України за 2002 рік. Статистичний збірник. – К., 2003. – 319 с.

4. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 218 с.

5. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку). – К.: ННЦ ІАЕ УААН, 2006. – С. 64-65.

6. Сільське господарство України за 2006 р. – К., 2007 – 324 с.

The features of structural changes and forms of farming in an agroindustrial complex of Transcarpathian region and their influence on the use of the social resources of the village are inlighted. The necessity of state budgetary support of agrarian

production of the subjects of different structures is stressed. The material on the basis of the sociological questioning of the leaders of farming (peasants) economies is considered.

Копчак Ю.С.

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті акцентується увага на необхідності розробки прогностичної моделі визначення неплатоспроможності підприємств в умовах швидкозмінного ринкового середовища. Для визначення ймовірності настання фази неплатоспроможності підприємств запропоновано використовувати комплекс економіко-математичних моделей. Він міститиме алгоритми проведення кластеризації наявної сукупності підприємств та побудови дискримінантної моделі, що дозволить розбити підприємства на платоспроможні та неплатоспроможні, а також визначити фазу неплатоспроможності підприємства.

Ключові слова: неплатоспроможність, виробничо-економічна діяльність, неплатоспроможне підприємство, економіко-математична модель, кластеризація.

I. Вступ. В сучасних умовах розвитку вітчизняного підприємництва провідну роль відіграє такий чинник як фінансова стабільність підприємств. Його роль суттєво посилюється в поєднанні з загострення проблем з цінами на енергоносії, зниженні інвестиційної активності та зростанням цін на кредитні ресурси. Це призводить до зниження фінансових можливостей підприємства та зростання небезпеки настання фази його неплатоспроможності чи банкрутства.

Вивченню даних питань присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема, Е. Альтман, І. Благун, І. Бланк, З. Боді, Р.Вестерфілд, В. Забродський, М. Кизим, Т. Клебанова, А. Ковальов, В.Пономаренко, О. Терещенко, Е. Хелферт, Р. Холт та ін. Проте багато аспектів даних досліджень залишилися ще не розв'язаними, зокрема, щодо розробки моделей прогнозування неплато-

спроможності підприємств, які дозволили б отримати практичні рекомендації для оцінки неплатоспроможності вітчизняних підприємств.

II. Постановка завдання. Кількісна оцінка фінансового стану підприємства, як окремо взята характеристика діяльності підприємства ще не дає відповідь на питання щодо достовірності настання найближчим часом настання фази неплатоспроможності чи банкрутства. У зв'язку з тим, що будь-яка соціально-економічна система, включаючи підприємство, схильна до дії зовнішнього середовища, що може негативно позначитися на платоспроможності підприємства, виникає проблема своєчасної реакції на її негативну дію. Дана стаття є спробою вирішення даних питань.

III. Результати. Для цієї мети пропонується використовувати комплекс економіко-математичних моделей. Як впливає з алгоритму, запропонованого в [6], для розбиття наявної сукупності підприємств на платоспроможні і неплатоспроможні необхідно використовувати кластерний аналіз. Відповідно до теорії кластерного аналізу, яка розроблена в роботах С.Айвазяна, Б. Дюрана, М. Жамбю, І. Мандела, В. Тамашевича, П. Оделла та ін. [1, 3, 4, 7, 8], існують два основні методи кластеризації: ієрархічний і неієрархічний, які мають у свою чергу різновиди. У табл. 1 наведена порівняльна характеристика основних методів ієрархічної і неієрархічної кластеризації, які найбільш часто використовуються в економічних дослідженнях і реалізовані в пакеті "STATISTICA 6.0" [2].

У відповідності запропонованій постановці задачі, розбиття наявної сукупності підприємств на платоспроможні і неплатоспроможні здійснюється за допомогою методу неієрар-